
Myslet v pohybu –
pohyb v mysli

Veronika Knytlová

*Thinking in Motion – Movement
in Mind*

Abstract: In this study, I examine contemporary dance from both a spectatorial and interpretive perspective. I am looking for the main benefits of this artistic genre from both perspectives mentioned above. I ask whether, and if so how, the experience of watching dance can be conveyed alongside the experience of performing it, so that the resulting impression is as comprehensive as possible. I present two specific examples of dance performances that answer this question and whose form oscillates between performance and workshop.

Keywords: Improvisation, mindfulness, embodied cognition, kinesthetic empathy, game

Úvod

Položila jsem si otázku, kde a v čem spočívá hlavní síla současného tance, a to jak z perspektivy pozorovatele, tak z perspektivy aktivního účastníka tance.

Z perspektivy aktivního účastníka si všímám dvou základních aspektů. V prvé řadě je to klíčový moment zaměření pozornosti na vlastní tělo a okolní prostor, navazování intimní blízkosti se sebou samým. Při skupinovém tanci je to pak vzájemná neverbální komunikace s cílem porozumět si, jež mezi zapojenými lidmi vytváří pouto, vztah. Zahrnuje často dotek, blízký a intenzivní tělesný kontakt. Tyto aspekty se vynořují již při samotném provozování tance i bez diváků (při trénincích, na zkouškách). Později, s vědomím že pohybový projev někdo další pozoruje, se mohou posílit.

Z perspektivy divácké, při aktivním pozorování taneční performance, zkoumám dominantní prvek vcítování se do pocitů a představ interpreta prostřednictvím jeho tělesného projevu. Tento jev je založen pravděpodobně především na principu tzv. kinestetické empatie a vtělené kognice.¹ Neurologie, psychologie, ale například i kvantová mechanika dochází k závěru, že myšlení ovlivňuje tělo a tělesný projev a naopak. Jedná se tedy o obousměrnou zpětnou vazbu vnímatelnou i pro vnějšího pozorovatele – diváka.

Zajímalo mne, zda je možné najít takovou uměleckou formu, ve které by se vedle diváckého úhlu pohledu mohl nenásilně uplatnit i ten zúčastněný. Kde by se k prožitku ze sledování dotaženého, kultivovaného a vědomého pohybu profesionálních interpretů mohl připojit i intenzivní prožitek z vnímání a uvědomování si svého vlastního těla v pohybu v prostoru, aby se setkání se současným tancem stalo komplexním.

Ve studii popisují východiska, vznik, vývoj i závěry z vlastního experimentálního projektu *Kaleidoskope*, který má ambici vedle divácké roviny nabídnout také rovinu zaměření pozornosti na vnímání vlastního těla v prostoru. Osciluje na hraně performance, meditace a workshopu.

Hned v následující kapitole se pak zabývám interaktivním představením *Invited* belgického choreografa, performeru a pedagoga Seppeho Baeyense. V díle, jehož uvedení jsem se účastnila jako zapojený divák, se uplatňoval vedle diváckého prožitku také prožitek sounáležitosti ke skupině v rámci okamžitě vznikající kompozice společného tanečního díla.

¹ Oba pojmy se začaly vynořovat s vědeckým objevem tzv. zrcadlových neuronů v 90. letech minulého století. „Zrcadlové neurony, jeden z nejvýznamnějších objevů neurověd posledních desetiletí, byly původně nalezeny v mozku makaků. Moderní neurovizuální metody dokázaly jejich existenci i u lidí. (...) Název zrcadlové neurony je odvozen z jejich schopnosti „zrcadlit“ akce ostatních. Výzkum ukázal, že se aktivují nejen tehdy, když opička provádí záměrný pohyb, například úchop, ale i tehdy, když takovou akci jen pozoruje, ví o ní nebo slyší zvuk, který ji doprovází. Existence zrcadlových neuronů u lidí teď otevírají cestu k odpovědi na otázku, jež filozofy a psychology trápila po staletí: jakým způsobem (na základě jakých neuronálních mechanismů) dokážeme porozumět jednání ostatních? Zřejmě tak, že prožíváme, jak bychom se během tohoto jednání sami cítili.“ Yulia Stanislavovna Zaytseva – Marie Bendová. „Zrcadlové neurony ve zdraví a nemoci.“ [online] *Vesmír*, roč. 95, 5. 5. 2016. [cit. 26. 12. 2023] Dostupné z: <https://vesmir.cz/cz/casopis/archiv-casopisu/2016/cislo-5/zrcadlove-neurony-ve-zdravi-nemoci.html>.

Invited

V roce 2019 jsem se v pražském Divadle Archa² jako jedna z aktivně zapojených divaček společně se svými dětmi zúčastnila představení *Invited*.³ Představení v produkci vlámského souboru Ultima Vez nabídlo „v souladu s dramaturgickým záměrem Divadla Archa vzorový příklad všeobecného trendu, který bortí dosavadní konvenční rozdělení společnosti v divadelním prostoru na ‚umělce‘ a ‚ty ostatní‘ (tedy diváky). Autorem je belgický tanečník a choreograf (člen Ultima Vez od roku 2011) Seppe Baeyens, jenž ve své tvorbě zkoumá aktuální možnosti proměny divadelní funkce a formy a související vlivy na výslednou podobu zážitku při návštěvě divadla.“⁴ Představení/workshop *Invited* je uměleckou odpovědí na Baeyensovu otázku: Jak lze zapojit publikum do tvorby představení? Tanec, pohyb pojímá jako společný jazyk. Jeho ambicí je vznik dočasné komunity, která je věkově, národnostně, zázemím i předešlou pohybovou zkušeností různorodá. Scénografické řešení umožňuje aktivní zapojení publika.

Na samém začátku vstoupí diváci společně s početnou a věkově různorodou skupinou interpretů (od diváků v tuto chvíli zcela nerozpoznatelnou) do intimně osvětleného sálu, kde se dál pomalu stmívá. Prostor jeviště a hlediště je propojen. Na zemi leží do spirály stočené silné lano, které všem příchozím poslouží jako lavice na sezení. Poté, co všichni usednou, ozve se tichý, jemný hlas. Působivý jednoduchý nápěvek o několika málo tónech v neustálé repetici. Po chvíli se postupně přidá další hlas a další, některé začnou tvořit hudební variace v dané tónině. Jako divačka se k početné skupině hlasů spontánně přidávám. V sále je již téměř naprostá tma. Po několika málo minutách, kdy zní společně již mnoho hlasů v melodii, se postupně všichni zvedáme a bereme do ruky ono stočené lano, na kterém jsme dosud seděli. Je překvapivě lehké. Uvnitř je naplněné vzduchem. Jeho vnější plášť je potažený silnými textilními vlákny, takže na první pohled působí jako skutečné lano. Tento velmi jednoduchý a také jediný scénografický prvek vymezuje prostor k sezení i k pohybové akci a lze jej libovolně tvarovat. Přitom každé prostorové řešení (spirála, esovitě rozložení v prostoru, kruh atd.) skýtá nové možnosti práce s účastníky performance v sále. Skupina nesoucí lano připomíná děti na procházce v mateřské škole. Postupně lano pokládáme do kruhu po obvodu a opět usedáme. Uvnitř kruhu vzniká volný prostor. Jako divák si kladu otázku: „Jak to děláme, že to vše děláme?“ Tuším, že někteří z diváků budou zřejmě zapojení interpreti, jejich zjev ale atletická těla tanečníků skupiny Ultima Vez nepřipomíná. Po chvíli se jeden z přítomných „diváků“ v adolescentním věku zvedne a pomalu přejde celý sál, aby na opačné straně nabídl komusi ruku. Po chvíli váhání onen člověk pozvání přijímá a společně pomalu přejdou zpět celý prostor, aby

² Reprízy v pražském Divadle Archa 8. a 9. 3. 2019.

³ *Invited* – světová premiéra 23. 2. 2018, KVS, Brusel, Belgie.

⁴ Zuzana Smugalová. „Ultimátní pozvánka k tanci“. *Taneční aktuality*, 22. 3. 2019. Dostupné z: <https://www.tanecniaktuality.cz/recenze/ultimadni-pozvanka-k-tanci-invited> [cit. 10. 12. 2023].

opět usedli. Podobný postup se stále opakuje, jen pozvání nabízejí jiní „diváci“, tedy přítomní a od diváků nerozeznatelní interpreti. Pozvání přijímají i mí přátelé, mé děti, já. Jiní hledí významně do země, a dávají tak najevo rozhodnutí nezapojoovat se do žádné interakce. Po jedné straně sálu živá kapela postupně rozvíjí jednoduché hudební motivy. Dění na scéně se zahušťuje, dvojice procházejí různě rychle v různých prostorových i rytmických kompozicích různými směry, vzniká jednoduchá a působivá, stále košatější pohybová akce. Chůze se někdy mění v běh, pád a zachycení, vzájemné nesení apod. I můj tehdy jedenáctiletý syn je nesen mužem, jehož věk odhaduji tak na 80 let, možná více.⁵ Společně tvoří pro mne velmi sugestivní obraz, jeden z mnoha. I já se rozhodnu nabídnout svou ruku komusi z přítomných nebo ve vysoké rychlosti přeběhnout sál. V duchu pozvolného vývoje dění na scéně, které stojí zcela na principu nápodoby, se uskutečňuje celé představení. Pro mě, aktivně zapojeného účastníka, je emočně velmi nabitě. Vnímám intenzivně sílu svého vlastního rozhodnutí, tělesného přitakání velké skupině lidí, když se rozhodnu přidat se ke společným rychlým akcím, jako je běh do kruhu, přeskokování člověka ležícího na podlaze, ale i v nečekaných intimních momentech, když mi náhle kdosi položí hlavu do klína, ruku na rameno. Po celou dobu není vyřčena žádná instrukce, dorozumívacím prostředkem je tělo. V závěru se z tichnoucí skupiny asi 50 lidí zvedá skupina zapojených interpretů. Tvoří odhadem přibližně třetinu přítomných. Jsou zde lidé různého věku včetně dvou mužů s Downovým syndromem. I přes vlastní nečekané emoce hraničící až s pocity euforie vnímám také nedůvěru, obavy, chlad a odstup mnohých přítomných. Některé z nich osobně znám. Nemohu se ubránit mírné frustraci z odmítavých postojů, na které má ale samozřejmě každý výsostné právo.

Anotace na stránkách souboru *Ultima Vez* popisuje *Invited* jako dílo, ve kterém „na okamžik spatříme záblesk vzniku komunity bez předsudků, v níž může být v osvobozující zkušenosti každý sám sebou“⁶. Pro mne to byl přelomový zážitek. Coby divák jsem se nečekaně stala součástí procesu vzniku skutečného tance, aniž by kdokoliv jeho pravidla vyjádřil slovy. Pohybový slovník byl založen na nejjednodušších vzorcích lidského pohybu jako chůze, běh, skok, stoj, podání ruky a objetí, nesení, pád a chycení. Nic víc.

Diváci, kteří přišli obdivovat z pohodlí bezpečné vzdálenosti uchvacující, bohatě propracované a mnohdy nebezpečně vypadající pohyby „top“ tanečníků *Ultima Vez* v dokonalé skupinové souhře a unisono tanečních vazbách, byli viditelně zklamaní, znuždění až podráždění. Mnozí zareagovali na pozvánku podílet se na společné kompozici jednoznačně negativně.

„Realizace *Invited* je projektem formy tzv. sociálního divadla, které svým přístupem rezignuje na uměleckou a estetickou funkci performance. Dominantní hodnotu tvorby

⁵ Ve skutečnosti byl jeho věk 92 let!

⁶ *Invited*, anotace představení. Dostupné z: <https://ultimavez.com/productions/invited> [cit. 15. 10. 2023]. Překlad autorka studie.

spatřuje ve společenském významu pro danou či příležitostně vzniklou komunitu účinkujících nebo diváků, mnohdy se snaží ovlivnit či řešit aktuálních problémy této komunity. (...) Využití tance jako prostředku komunikace aplikovaného divadla je za našimi západními hranicemi téměř přirozeností.“⁷ Autor projektu uvádí, že se snaží bořit zaběhnoutou normu, v níž většina představení současného tance stojí na tanečnických věkově mezi dvaceti a pětatřiceti lety, kteří jsou disponovaní, mají vysportovaná, trénovaná těla a skvělou technickou pohybovou přípravu. „Já bych ale chtěl ukázat obraz skutečného života. Tělo je v tanečním umění ústředním bodem. My všichni máme tělo. Chtěl jsem různá těla postavit na stejnou úroveň. Stále si kladu otázku, jak udělat tanec demokratičtější.“⁸

Hravý princip v kontextu české taneční scény

V Česku se interaktivní prvky ve spojení se současným tancem objevují spíše sporadicky, i když jistý posun je v posledních letech patrný. Podobné formáty se v českém kontextu uplatňují především v tvorbě pro děti. Jako by hravost byla něčím, co do dospělého života již nepatří. Obavy českých tanečních umělců mohou pramenit jak z neznalosti potenciálu, který tento druh tvorby má, tak z reakce odborné umělecké veřejnosti, aby tento přístup dopředu nezavrhl jako záležitost bez uměleckého významu a přínosu. Navzdory zjevným výhodám v oblasti vědy a výzkumu, kde je hravá a tvořivá mysl předpokladem pro vznik vize i inovativních přístupů v řešení, přes nesporný edukativní rozměr hry má konzervativnější publikum současného tance stále tendenci nebrat hru zcela vážně. Podobně bývá také spolupráce s amatérskou taneční scénou v rámci uměleckých projektů automaticky spojována se ztrátou umělecké hodnoty.

Taneční skupina VerTeDance, které jsem byla v roce 2004 zakládající členkou a v níž jsem aktivně působila více než deset let (až do ukončení její činnosti v roce 2017), tradičně podobným výzvám čelila. Cesta experimentu a hry byla součástí filozofie VerTeDance. Byly to projekty, v nichž jsme se vydávali za diváky/účastníky mimo divadlo – během *Tour de Café au Lait* do kaváren po celé České republice (2005), v produkci *Naučená bezmocnost* do budovy Elektrických podniků (2013) a v mnoha improvizacích či adaptacích našich choreografií do veřejného prostoru v rámci pražských i regionálních festivalů. Zapojovali jsme dětské interprety v inscenacích *43 slunce západů* (Ponec, 2007), *The Brave* (Ponec, 2008) nebo *Emigrantes* (Archa, 2010). Zvali jsme ke spolupráci neprofesionální interprety s tělesnými hendikepy v projektech *Simulante Bande* (Archa, 2012) a *Chybění* (Archa, 2015) nebo se vydali cestou ryzí improvizace jako v produkci *Ceviche* (Alta, 2015). Vždy to byly kroky do neznáma, jejichž výzkumnou i realizační fázi

⁷ Z. Smugalová. „Ultimátní pozvánka k tanci“.

⁸ Rozhovor Hany Slívové se Seppem Baeyensem. „ArtCafé“ Český rozhlas, 9. 3. 2019. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/vsichni-jsou-zvani-v-novem-predstaveni-souboru-ultima-vez-hraje-i-7781287> [cit. 10. 12. 2023].

charakterizoval experiment a hra. V této tendenci jsem pokračovala i po ukončení práce skupiny VerTeDance v projektech se seniory *Spáňka* (divadlo Nacucky, 2019) a *Byla jsi na Marsu?* (divadlo Nacucky, 2020) a v interaktivních projektech *Možnosti spříznění* (Vzlet, 2021) a *Kaleidoscope* (meditační zahrada HAMU, 2023).

Tanec online

Pandemie covidu a následný celosvětový lockdown prověřily, že nejsme ochotni se společného vnímání a provozování tance vzdát. Nařízená hygienická opatření nás přinutila hledat nové cesty, jak se v tanci rozvíjet. Jak i něco tak bytostně fyzického, jako je společné provozování a výuka tance, přesunout do online prostředí. Každý z pedagogů hledal způsob, jak oslovovat své studenty. Sama jsem dospěla k rozhodnutí vést výuku formou pravidelných online setkání a improvizace na základě svých slovních instrukcí. Podmínkou pro každého studenta bylo nalézt prostorovou dispozici o rozměru dvou metrů krychlových s internetovým připojením a zajistit přenos videa. Všichni vždy obdrželi YouTube odkaz s hudbou, kterou jsem se rozhodla v dané lekci použít, aby došlo k synchronizaci atmosféry.

Mým cílem bylo zadávat studentům prostřednictvím verbálních pokynů podněty k pohybové improvizaci, které bude možné následovat bez zastavení po dobu asi 50 minut v jedné dlouhé, pohybově improvizované „flow“. Vždy jsme při tom rozvíjeli určitý pohybový princip či kvalitu. Postupně jsem se zdokonalovala v hledání takových asociací a slovních formulací, které se za použití minima slov demonstrovaly skrze bohatý a různorodý pohyb. Brzy v kulisách domovů studentů začaly vznikat pohybové partitury, které bylo velmi zajímavé sledovat. Přidali jsme tedy možnost vlastní tanec kdykoli na chvíli přerušit a stát se divákem. Pozorovat, jak si se zadáním počínají ostatní. Jednotlivá témata lekcí jsem vždy předem chystala a těšila se na různá pojetí a překvapení, která přinese individuální přístup studentů v naplňování zadávaných slovních podnětů. Našli jsme způsob, jak společně sdílet tanec.⁹

Několik posledních lekcí jsem se svolením studentů nahrála a později zkoušela opakovaně přehrát s různým hudebním, zvukovým nebo i slovním audio doprovodem. Zvukový kontext přinášel do stále stejné pohybové fráze nové informace a radikálně měnil výsledný dojem ze sledované pohybové akce. Společně se studenty a Martinem Hůlou (hudebním skladatelem, kterého můj experiment zaujal) jsme se rozhodli koncept rozvinout do participativního představení.

⁹ Do lekcí se postupně začali připojovat i studenti DAMU z oborů režie či scénografie, kteří neměli předchozí zkušenost se současným tancem. To vyžadovalo z mé strany hledání takových asociativních podnětů a slovních instrukcí, které mohly rozvíjet dané pohybové principy, ale zároveň byly pro všechny bez rozdílu a nezávisle na předchozí zkušenosti dobře srozumitelné. Zápal, s nímž se tito studenti lekcí účastnili, a pohybový materiál, který z jejich improvizací vznikl, byl z mého pohledu často velmi sugestivní a divácky hodnotný. Ze zpětné vazby těchto studentů vyšlo najevo, jak překvapivým zdrojem relaxace a inspirace je konstantní zaměření pozornosti na tělo pohybující se v prostoru.

V rámci zkoušení jsme ladili možnou strukturu díla, zvali pokusné účastníky. Jak se ukázalo, až na výjimky zažili všichni členové našeho tvůrčího týmu v roce 2019 představení Seppa Baeyense *Invited* v Arše a hluboce je oslovilo. Vytanulo nám velmi záhy společně na mysl. Nenucenost, pozvolnost, měkkost a nenápadnost, s jakou se Baeyensovi podařilo rozhybat téměř celou skupinu účastníků představení, se staly také pomyslným referenčním bodem naší práce s publikem. V *Invited* se mohl každý, kdo chtěl, snad až na několik momentů, „jen“ dívat. Avšak i pouhé pozvání k jednoduché interakci či zúčastněnému pozorování může být pro mnohé diváky příliš a může být pocíťováno jako nekomfortní až ohrožující.

Možnosti spříznění

Základní sledované cíle mé experimentální inscenace byly tři. Chtěla jsem divákům/účastníkům nabídnout možnost asistované konstruktivní relaxace plynoucí ze zacílení pozornosti na vlastní tělo v kontextu okolního prostoru. Přivést je k pocitu fyzického uvolnění a soustředěného, zbystřeného, všímavého vědomí. Tedy využít jednu z mentálně-fyzických praxí, která je tanečnický rutině využívána a zároveň reálně dostupná všem bez nutnosti předchozí zkušenosti s tancem. Dále jsem divákům/účastníkům chtěla zprostředkovat jakési pozvání do hlavy improvizujícího tanečníka během procesu tvorby společné choreografické kompozice vznikající tady a teď, a to na základě asociačních představ, s nimiž tanečníci běžně pracují a které jsou zároveň srozumitelné a otevřené všem. Každý měl možnost akci jen pozorovat nebo se podle své momentální nálady k dění připojit a jednoduché asociace následovat i fyzicky. Třetím a nejnáročnějším cílem bylo vzbudit v účastnících chuť si hrát a pohybovat se na ose zapojený divák – zapojený účastník dle své libosti. Každý z účastníků měl možnost hrát si se zvukem, který k němu proudil prostřednictvím sluchátek. Mohl slyšet veškeré mé slovní instrukce a další připravené hudební stopy. Zvuky mohl libovolně přepínat i vypínat a měnit tak atmosféru a vyznění viděného obsahu.

Chtěla jsem nabídnout účastníkům nástroje transformace viděné pohybové akce. Umožnit jim pozorovat, jak se vyznění taneční zprávy a vnímané reality, včetně pocitů ve vlastním těle, proměňuje na základě zvukového kontextu a také předchozí fyzické zkušenosti. Začali jsme pátrat po dostupné technologii, která by umožňovala většímu počtu uživatelů být společně na živém streamu a přehrávat alespoň pět nezávislých zvukových stop, volit mezi nimi, kdykoli zvuk přepínat, překrývat či vypínat.

Avšak technologie, která by umožnila živé streamování několika paralelních hudebních stop, mezi nimiž by šlo volit a vzájemně je mixovat, pro asi padesátičlennou skupinu účastníků zatím neexistovala. Proto jsme se rozhodli uvést projekt v testovací verzi za pomoci již dostupné technologie Silent disco, která ale kvůli objemnosti sluchátek, omezenému dosahu signálu a možnosti volby mezi pouhými dvěma zvukovými stopami nebyla ideální. Paralelně jsme začali shánět finance na vývoj technologie, která by požadované parametry splnila, a oslovili jsme programátora Tomáše Javůrka. Mezitím jsme zkoumali reakce

diváků/účastníků a hledali cestu k alespoň částečnému naplnění vytčených cílů. Výsledek naší práce byl v aktuálních technologických možnostech realizován pod názvem *Možnosti spříznění* ve vršovickém Vzletu na podzim 2021.¹⁰ Dočkal se šesti repríz s velmi zajímavými ohlasy, které nás posílily v odhodlání pokračovat v práci.

Byla to možnost, jak v době programování a vývoje speciální webové stránky a mobilní aplikace, jež by výše uvedené parametry splňovala, vyzkoušet v praxi koncept sdíleného improvizovaného tance vedeného slovem. Hráli jsme v odpoledních hodinách, aby byla účast umožněna také dětem, což se osvědčilo. Byli jsme zvědaví na zpětnou vazbu. Ta byla od absolutně pozitivní s chutí přijít znovu (každý stream byl živý, moje návrhy pro pohybové realizace se lišily) až po pocit nátlaku a nutnosti zapojit se i přes vnitřní nechut do pohybové akce či rozpaky nad jinou formou pohybového zážitku, než bývá zvykem. Nicméně každá zpětná vazba pro nás byla cenná.

Většina diváků se chovala „stádně“, tedy napodobovala. Performeři bohužel nebyli věkově tak různorodí, jak bychom si přáli, byli však oblečeni v civilu a na profesionální scéně prakticky neznámí, takže nebyli od přichozích diváků rozeznatelní. Díky karanténám se jejich počty proměňovaly mezi třemi až deseti. Navzdory opakovaným verbálním výzvám, že je možné, dokonce žádoucí celé dění také „jen pozorovat“, sednout si buď na kteroukoli z volných židlí připravených v prostoru včetně temných koutů sálu, nebo kamkoli na zem (bylo možné si i lehnout či jakkoli jinak si udělat pohodlí), se účastníci přidávali do pohybové akce k většině, někteří záměrně, s chutí a nadšením, jiní s obavou, aby se od většiny neoddělili.

Verbální instrukce byly vedeny pozvolna, s dlouhým úvodem, v němž byl prováděný pohyb téměř nezatelný a odehrával se v rovině „uvědomování si“ těla, ve změnách napětí, přenášení váhy a jemné práci s dechem, pocitu tíhy či lehkosti. Teprve postupně se dostával do prostoru a do větší akce. Dění bylo možné sledovat i bez sluchátek. V sále zněla hudba z reproduktorů a vidět skupinu lidí zapojenou do hry, aniž bychom slyšeli pokyny k pohybu, bylo poměrně působivé. Účastníci této možnosti začali využívat až v momentu, kdy se do odkládání sluchátek pustili performeři. Z původního zadání pro performery „být stále v akci“, a podporovat tak zúčastněné v případech jejich obav a nejistoty ze zapojení do pohybu, jsme se posunuli do zadání „harmonizovat“ celou skupinu tak, aby se nikdo nebál občas „jen pozorovat“ a hrát si se zvukem. Po zhruba šestém uvedení jsem cítila, že se ve svých instrukcích začínám opakovat. Další hledání nových, jednoduchých a přitom v pohybu zajímavě se realizujících asociací bylo při dodržení časového a prostorového dramaturgického oblouku stále těžší. Vést pokaždé jinou skupinu prázdným prostorem jinak nebylo jednoduché. Pohyb do značné míry omezovala rozměrná sluchátka. Ze zpětné vazby účastníků opakovaně vyplynulo, že by pomohla jasná formulace toho, jak mají k nezvyklému formátu přistoupit. A to přesto, že tato informace ve slovním komentáři několikrát zazněla.

¹⁰ Informace k projektu dostupné z: <http://mindmove.cz/moznosti-sprizneni/> [cit. 26. 12. 2023].

Lockdown, technologie a umění

Během lockdownu, kdy jsme byli nesrovnatelně více propojeni jen online a téměř nepřetržitě sdíleli společný prostor s dalšími rodinnými příslušníky či přáteli, se logicky ještě více rozšířilo používání sluchátek. Umělecká obec na nové podmínky zareagovala. Vznikaly mnohé zajímavé projekty se sluchátky v plenéru. Tanečnice a performerka Tereza Ondrová namluvila pro své diváky komentovanou procházku Prahou,¹¹ Barbora Látalová v rámci spolku Ostružina společně se Zdenkou Brungot Svítekovou vytvořily dílo s názvem *Reproduktor galaxie komplexu*,¹² v němž nabízely možnost, jak být každý sám a přitom společně venku, v povoleném odstupu, v parku, při společném poslechu speciálně připravené zvukové stopy. Zajímavý koncept „technologické extáze prováděné samostatně – společně“ nabídla DJ Maria F. Scaroniová, aby podpořila své fanoušky a příznivce techno music při čekání na návrat do běžného režimu. Ve své *Technodrift*¹³ nabádá k poslechu speciálně připravené hudby, kdy prvních 15 minut doporučuje trpělivě se ladit do rytmu v libovolném stylu chůze či tance ve městě a následně dalších 45 minut udržovat bez přerušení vždy stále stejné tempo nohou a kývání rukou při chůzi a poslechu hudby. Na své stránce nabízí formou básně mnoho tipů, jak ve městě absolvovat celý zážitek ve spojení s ostatními za dodržení přísných karanténních opatření, jak se společně a každý sám propadnout do přítomného okamžiku těla a mysli v rytmu techno music jako na house party.

Koncept přenesení tance ven za pomoci technologie nás lákal. Na konci května 2023 měl brněnský programátor Tomáš Javůrek hotovou první verzi webové stránky, která umožňovala živý stream několika paralelních zvukových stop, a tedy realizaci další etapy projektu přibližující se ke sledovaným cílům. Projekt jsme v nové podobě realizovali pod názvem *Kaleidoscope*.¹⁴

Web a park

Celý další měsíc a půl trvalo testování a odstraňování technických nedostatků, které zatím nová aplikace měla, a to ve spolupráci s IT oddělením HAMU. Předpremiérové uvedení proběhlo na prvním ročníku (H)AMU festu¹⁵ v červnu 2023 v rámci environmentálního panelu HAMU. Vymezenou lokalitou byla školní dvorana, meditační zahrada

¹¹ Dostupné z: <https://divadloponec.cz/cs/audiowalk-terezy-ondrove-zazijte-prahu-jinak-nez-jste-zvykli> [cit. 26. 12. 2023].

¹² Dostupné z: <https://www.greendoors.cz/akce/ostruzina-reproduktor-galaxie-komplexu-u-cafe-na-pul-cesty/> [cit. 26. 12. 2023].

¹³ Dostupné z: <https://www.allalways.org/technodrift> [cit. 26. 12. 2023].

¹⁴ Informace o projektu včetně fotografií a traileru dostupné z: <http://mindmove.cz/kaleidoscope/> [cit. 26. 12. 2023].

¹⁵ Informace o akci dostupné z: <https://www.amu.cz/cs/vse-o-amu/organy-amu/environmentalni-panel-amu/hamufest/> [cit. 26. 12. 2023].

a Café HAMU. Každý účastník musel mít vlastní sluchátka, chytrý telefon a také musel být připojen na naši společnou wifi, bez které zatím aplikace nedokázala fungovat.

V tomto procesu nebyla dosud kapacita na komponování plnohodnotných zvukových stop. Mým snem bylo zapojit do projektu hudebníky z HAMU, kteří by jednotlivé stopy hráli v rámci streamu živě na elektronické hudební nástroje. Zvuk a hudební masa by byly slyšet jen ve sluchátkách, nikoli ven. Akusticky by šlo o velmi tichou akci, která nezanechává hlukovou stopu. Zároveň se mi v rámci udržitelného konceptu zamlouvala myšlenka hrát toto představení/workshop pouze v přirozeném světle venku, nejlépe v podvečer, ve vytipovaných lokalitách městských parků a přilehlých kaváren. Již na prvním testovacím uvedení v červnu jsme zjistili, že přílišný okolní ruch, spěch a nervozita realizaci nesvědčí. Je třeba zajistit prostředí, kde je možné spočinout.

Přes léto 2023 probíhal další vývoj webu a aplikace, která by již nebyla závislá na společné wifi a umožňovala by účast na živém streamu i zcela vzdáleným uživatelům, například z jiných zemí světa. Přes léto Martin Hůla vytvořil tři rozdílné, ale kombinovatelné hudební stopy elektronické hudby, jakousi zvukovou dramaturgickou kostru díla. Sestavil další dvě stopy zvuků města a přírody. Další stopu jsme vedle mého mluveného slova vyhradili pro anglický simultánní překlad instrukcí.

Projekt postupně nabyl spíše podoby „workshopu všímavosti“ než performance, ale i tuto verzi jsme potřebovali otestovat s příchozími účastníky. Na podzim 2023 jsme uvedli premiéru¹⁶ a dalších šest repríz – tři venku na zahradě HAMU a kvůli nepříznivému počasí také čtyři uvnitř (dvě proběhly v budově DAMU v rámci festivalu Noc divadel, dvě v gotické věži HAMU).

Předkládám čtyři různé zpětné vazby.

„Přišla jsem jen tak, že jsem věděla čas a místo. Myslela jsem, že budu sedět a koukat na choreografii. Účastnit se byl pro mě hluboký zážitek. Uvědomila jsem si, že jsem přestala vnímat svět kolem sebe.“¹⁷ (Tereza Honzlová, připojena z meditační zahrady HAMU)

„I wasn't really sure about what to expect before the performance, I plugged the headphones, opened the link and started to listen. I followed the instructions from the warm and calm voice trying all the different backgrounds sound on the channels. Without notice it I slowly entered in status of meditation, I would say, becoming more conscious of the ambient among me and of my body in it. The music and the sound was transporting me in movement and feelings more and more spontaneous and concrete, feeding the sensation of become an audience of myself. I really enjoyed this experience and it left me with a strong and fluid energy and connection with the place all around. I think that it's a very smart idea of creating a new kind of performance, not

¹⁶ Premiéra se uskutečnila 1. 9. 2023 v meditační zahradě HAMU.

¹⁷ Dostupné z: <http://mindmove.cz/kaleidoscope/> [cit. 26. 12. 2023].

linked to the space in which is received, and a lovely way to merge and connect different people from all over the world in something that can belong to everyone everywhere."¹⁸ (Emanuele Melani, připojen z chorvatské Rijeki)

„Normálně bych uprostřed parku plného lidí netančila, ale teď to bylo fakt super. Takový hezký útěk z reality a vnímání okolí. (...) Mia by si to prý strašně ráda zopakovala a zkusila další stream a jiný stopy. I když posledních 15 minut nám trochu přšelo, tančily jsme i v dešti. Já se pak šla schovat. Mia byla totálně nadšená a strašně smutná, když to pak skončilo.“¹⁹ (Františka Jíchová a její neteř Mia, 8 let, připojeny z Paříže, Francie)

„Bylo to trochu legrační, protože jsem během akce ucítila, že mě vlastně nesnesitelně bolí tělo, o čemž jsem při příchodu neměla ani ponětí. Zažívala jsem podivné pocity tepla v místech bolesti. (...) Nejvíc mě zaujal ten moment, kdy jsem měla vnímat vzduch jako hmotu, na začátku, kdy se jen tak ohmatává, a pak i ke konci, když jsem z něj měla dělat sochu a pak si do ní vlézt. To bylo fajn, to mě bavilo. A pak takové to skenování prostoru, zaostřování pozornosti do vzdáleného rohu. Logicky se mi moc nedařily ty věci s mým tělem, protože mě bolelo úplně všechno a teda doteď bolí... A pak ještě jedna věc: hrozně mě rušili ostatní, rozptylovalo mě, když jsem se jim musela vyhýbat, viděla, jak reagují oni apod. Proto si to chci zkusit ještě jednou na dálku, o samotě a v klidu. Bez přemýšlení, jestli je podlaha čistá, nebo zablácená a jestli do někoho vrazím atd.“²⁰ (Marie Reslová, připojena z gotické věže, HAMU)

„Měla jsem celý den záprüh a všeho jsem měla po psychické i fyzické stránce až po okraj. Díky *Kaleidoscopu* jsem si odpočinula tak, že jsem byla pak brutálně produktivní a ještě další tři hodiny cvičila na klavír, hrála, pracovala. Mentálně jsem si odpočinula na max.“²¹ (Sára Suková, připojena z gotické věže, HAMU)

¹⁸ „Před vystoupením jsem si nebyl úplně jistý, co mám čekat, zapojil jsem sluchátka, otevřel odkaz a začal poslouchat. Postupoval jsem podle pokynů příjemného, klidného hlasu a zkoušel na kanálech zvuky všech různých pozadí. Aniž bych si toho všiml, pomalu jsem vstoupil do stavu meditace, tak bych to asi nazval, začal jsem si více uvědomovat sebe sama, své tělo v okolním prostředí. Hudba a zvuk mě přenášely v pocitu stále více ke spontaneitě, ale i ke konkrétnosti v pohybu, to vše ve mně vytvořilo dojem, jako bych se stal také sám sobě divákem. Tento zážitek jsem si opravdu užil a zanechal ve mně pocit silné a volně plynoucí vnitřní energie, propojil mě také s místem, ve kterém se uskutečňoval. Myslím, že je to velmi chytrý nápad, nový druh představení, který není spojený s jedním jediným prostorem, ve kterém se musí dít, je to krásný způsob, jak spojit a propojit různé lidi z celého světa něčím, co může patřit všude všem.“ Překlad autorky studie. Dostupné z: <http://mindmove.cz/kaleidoscope/> [cit. 26. 12. 2023].

¹⁹ Celý text zpětné vazby v soukromém archivu autorky, uveden se svolením, první tři věty dostupné z: <http://mindmove.cz/kaleidoscope/> [cit. 26. 12. 2023].

²⁰ Text vyňat ze soukromé korespondence se svolením Marie Reslové, celý v archivu autorky.

²¹ Text v soukromém archivu autorky, uveden se svolením Sárky Sukové.

Kaleidoscope – HAMUfest, meditační zahrada HAMU, 4. 6. 2023. Foto: Adéla Vosičková

Kaleidoscope – Gotická věž HAMU,
13. 11. 2023. Foto: Pavla Haluzová

Dílna všímavosti – Symposium Dancetopia, Štvanice/Fuchs2, 26. 5. 2024. Foto: Michal Hančovský

Dílňa všímavosti – Atrium městského domu U Bílého jelena, 20. 10. 2024. Foto: Pavla Haluzová

Závěr, výhled

Na jaře 2024 nás čeká další a technologicky pravděpodobně poslední etapa, dokončení projektu *Kaleidoscope*. (I když technické nedostatky se stále ještě občas nečekaně objevují.) Některé cíle již byly naplněny, jiné, které by námi vyvinutá technologie umožňovala, jsme zatím ani nezačali testovat.²² Možnosti využití jsou široké, od umělecké oblasti po terapeutickou.

V týmu nám velmi chybí dramaturg. Vstřícný k naší aktuální vizi projektu *Kaleidoscope*, kterou by s námi ideálně sdílel, s přehledem o aktuálním dění v soudobém tanci a také s režijním viděním, které by pomohlo kriticky reflektovat, zda další kroky vedou vytčeným směrem. Nejlépe osobnost, která má s tancem osobní zkušenost a zajímá se o něj také teoreticky, hledá tu a tam i nové cesty k pojmům jako „diváctví“ či „současný tanec“. Mým cílem zůstává hledání formátu, který by umožnil co největšímu spektru lidí propojení zážitku provozování i pozorování tance, nejlépe venku, za přirozených podmínek. Ať už společně na určeném místě, nebo na tom, které si sami zvolí, kdekoli na světě.

Ráda bych diváky podnítila k zamyšlení nad teorií, že vidět tanec je spíše dovednost než okolnost a že obrovský podíl na vnímání tance mají slyšené zvuky, hlasy, hudba, text. Za použití mentálních dovedností, které se snažím ve své realizaci *Kaleidoscope* představit v praxi, je možné esenci tance vnímat i při sledování dění z okna kavárny velkoměsta, pozorování koruny stromu nebo záclony v otevřeném okně. Podle mé dosavadní zkušenosti a výzkumu na toto téma je **vnímání současného tance náročný mentální proces vyžadující koncentraci, empatii a aktivní snahu dorozumět se. Je to druh dovednosti, kterou je třeba si osvojovat, ale která bezprecedentně obohacuje snad všechny vrstvy našeho života.**

Obrácení pozornosti k tělu, smyslům a okolnímu prostoru, k naší fyzické existenci na tomto světě, s níž běžně pracují tanečníci a která je pro nás většinou kdykoli dostupná, může být osvobozující a otevírat nové cesty v nahlížení na sebe sama i na druhé. Oproti jiným pohybovým formám nabízí současný tanec v našem podání pozvání k pohybové hře v každodenním životě, k fyzickému zakoušení vlastního těla v prostoru, bez tlaku na výsledný výkon. Pokud nechceme tanec „jen“ zpovzdálí obdivně konzumovat, ale opravdu ho zakoušet, je třeba soustředit svou pozornost také na proces. Dát prostor tápání a při hledání trénovat trpělivost.

²² Například k viděnému pohybu, dojmu z dění, by mohl vznikat v duchu slam poetry okamžitý básnický text, nebo by pohyb mohl naopak reagovat i na tento druh textu, nikoli na přesné instrukce. Účastníci by se mohli vydat se svým pohybem kontinuálně z místa a na konci se opět vrátit, nebo se již nevracet. Živá seance by mohla trvat i několik hodin (například v rámci nějakého festivalu), účastníci by se mohli vzdalovat, přicházet, odpojovat se a připojovat, osobnost, která akci slovem motivuje, by se mohla měnit. Aplikace je výhodná pro navigování velké skupiny uživatelů, kteří se vzájemně vždy nevidí a neslyší (školní třída, ročník, pracovní tým ve vybraném plenéru), na každé stopě může být jednoduše dostupný jiný druh informace či stejný obsah v mnoha jazycích (aktuálně je v *Kaleidoscopu* funkčních 32 stereo stop. Strop počtu uživatelů zatím není testován, bude se zřejmě jednat o několik stovek). Stávající formát, samozřejmě „šitý na míru“, by mohl být podnětný pro různé kreativní týmy a jejich teambuildingy, mohl by v upravené verzi být prospěšný při rehabilitaci, jako mentální a tělesný odpočinek v léčebnách dlouhodobě nemocných, které disponují parkem apod.

Literatura

- Barker, Clive. *Devised and Collaborative Theatre*. UK: The Crowood Press, 2002.
- Bogart, Anne – Landau, Tina. *Úhly pohledu*. Praha: Divadelní ústav, 2007.
- Brook, Peter. *Pohyblivý bod*. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon, 1996.
- Csikszentimihalyi, Mihaly. *Flow: The Classic Work on How to Achieve Happiness*. London: Rider Books, 2002.
- Burzynska R., Anna – Malzacher, Florian. *Joined Forces*. Borschur: Pefroming Urgency, 2016.
- Delgado, Alba. *Volando Bajo. Conversaciones con David Zambrano por Alba Delgado*. Bruxelles: Drifosett, 2020.
- Ehrenberg, Shantel. *Kinaesthesia and Visual Self-Reflection in Contemporary Dance*. London: Palgrave Macmillan, 2021.
- Eliášová, Bohumíra. *Improvizační postupy v současném tanci*. Praha: NAMU, 2013.
- Fischer-Lichte, Erica. *Estetika performativity*. Mníšek pod Brdy: Na konáři, 2011.
- Forti, Simoe. *Handbook in Motion: An Account of an Ongoing Personal Discourse and Its Manifestations in Dance*. Northampton: Contact Editions, 1998.
- Franklin, Eric. *Training for peak performance in all dance forms*. USA: Human Kinetics, 2004.
- Heddon, Dierdre – Milling, Jane. *Devising performance*. UK: Palgrave Macmillan, 2006.
- Hlavica, Marek. *Performační studia*. Disertační práce. Brno: JAMU, 2008.
- Hořínek, Zdeněk. *Duchovní dimenze divadla*. Praha: Pražská scéna, 2004.
- Hodge, Alison. *Twentieth century artistic training*. UK: Routledge, 2008.
- Johnstone, Keith. *Impro*. Praha: NAMU, 2014.
- Kašiarová, Lucia. *Práce s představou v taneční pedagogice*. Diplomová práce. Praha: HAMU, 2007.
- Koubová, Alice. *Myslet z druhého místa*. Praha: NAMU, 2019.
- Lehmann, Hans-Thies. *Postdramatic Theatre*. UK: Routledge, 2006.
- Nakonečný, Milan. *Základy psychologie*. Praha: Academia, 2004.
- Navrátilová, Eva. *Tělo, prostor a tanec*. Bakalářská práce. Brno: FF MU, 2007.
- Oddey, Alison. *Devising Theatre*. UK: Routledge, 2006.
- Pörtner, Paul. *Experimentální divadlo*. Praha: Orbis, 1965.
- Riedlbauchová, Veronika. *Vědomé tělo*. Diplomová práce. Praha: DAMU, 2015.
- Stauntonová, Tree. *Bodypsychoterapie*. Praha: Maitrea, 2014.
- Tufnell, Miranda. *Tělo prostor představa*. Praha: NAMU, 2020.
- Vyskočil, Ivan. *Dialogické jednání s vnitřním partnerem*. Brno: Janáčkova akademie múzických umění, 2005.
- Žantovská, Irena. *Divadlo jako komunikační médium*. Praha: NAMU, 2012.

Články

- Gremlicová, Dorota. „Tanečnickova zpráva a divákovo potěšení. Úvahy o teoretických nástrojích pro interpretaci komunikačních aspektů současného tance“. *Živá hudba* 2023, roč. 13.
- Raisová, Michaela – Eliášová, Bohumíra. „Okamžitá kompozice jako svěbytná umělecká disciplína“. *ArteActa* 2023, roč. 9. s. 5.

Internetové zdroje

- Zaytseva, Yulia Stanislavovna – Bendová, Marie. *Zrcadlové neurony ve zdraví a nemoci*. [online] Vesmír, roč. 95, 5. 5. 2016. Dostupné z: <https://vesmir.cz/cz/casopis/archiv-casopisu/2016/cislo-5/zrcadlove-neurony-ve-zdravi-nemoci.html> [cit. 26. 12. 2023].

Smugalová, Zuzana. „Ultimátní pozvánka k tanci“. *Taneční aktuality*, 22. 3. 2019. Dostupné z: <https://www.tanečniaktuality.cz/recenze/ultimatni-pozvanka-k-tanci-invited> [cit. 10. 12. 2023].

Rozhovor Hany Slívové se Seppe Baeyensem. „ArtCafé.“ *Český rozhlas*, 9. 3. 2019. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/vsichni-jsou-zvani-v-novem-predstaveni-souboru-ultima-vez-hraje-i-7781287> [cit. 10. 12. 2023].

Informace k projektu *Invited* (anotace představení). Dostupné z: <https://ultimavez.com/productions/invited> [cit. 15. 10. 2023].

Informace k projektu *Možnosti spříznění*. Dostupné z: <http://mindmove.cz/moznosti-sprizneni/> [cit. 26. 12. 2023].

Informace k projektu *Audiowalk*. Dostupné z: <https://divadloponec.cz/cs/audiowalk-terezy-ondrove-zazijte-prahu-jinak-nez-jste-zvykli> [cit. 26. 12. 2023].

Informace k projektu *Reproduktor galaxie komplexu*. Dostupné z: <https://www.greendoors.cz/akce/ostruzina-reproduktor-galaxie-komplexu-u-cafe-na-pul-cesty/> [cit. 26. 12. 2023].

Informace k projektu *Technodrift*. Dostupné z: <https://www.allalways.org/technodrift> [cit. 26. 12. 2023].

Informace o projektu *Kaleidoscope*. Dostupné z: <http://mindmove.cz/kaleidoscope/> [cit. 26. 12. 2023].

Informace o akci *HAMUfest*. Dostupné z: <https://www.amu.cz/cs/vse-o-amu/organy-amu/environmentalni-panel-amu/hamufest/> [cit. 26. 12. 2023].

Tato studie vznikla na Akademii múzických umění v Praze v rámci projektu „Mapování vzniku a vývoje techniky pohybu Flying Low improvizací metody Passing Through Davida Zambrana“ podpořeného z prostředků Účelové podpory na specifický vysokoškolský výzkum, kterou poskytlo MŠMT v roce 2023.

Mgr. Veronika Knytlová, tanečnice, performerka, pedagožka, choreografka. Taneční vzdělání získala v přípravce VUS UK (dnes Taneční centrum Praha – konzervatoř), ale především účastí na nejrůznějších workshopech a seminářích u nás i v zahraničí. Dva roky studovala na FA ČVUT, poté absolvovala PedF UK, nyní v rámci svého doktorského studia na katedře tance pražské HAMU zkoumá improvizací metodu Davida Zambrana Passing Through a s ní spojené nelineární postupy v taneční tvorbě a pedagogice. Je spoluzakladatelkou VerTeDance Company (2004–2018), s níž vytvořila více než dvě desítky autorských projektů a získala řadu ocenění, a spoluzakladatelkou Mind Move, z. s., jenž realizuje taneční projekty se sociálním přesahem a zaměřením na terapeutickou práci s tělem, relaxační metody cvičení a masáže.